

De bouw in zicht

Visie op 2020

Bouw

Verdeling referentiegroep SRA-BiZ: **n 1.435**

Verdeling volgens Centraal Bureau voor de Statistiek: **10%**

Het milieu is zowel aanjager als remmende factor

Bouwondernemers gaan voor het komende jaar uit van verdere omzet- en winstgroei, maar er bestaat nog een groot aantal onzekerheden in de branche. Wat zijn bijvoorbeeld de gevolgen van het nieuwe stikstofbeleid en de PFAS-maatregelen? Daar komt bij dat de transitie naar het aardgasvrije tijdperk maar niet echt op gang wil komen. Als daar vaart in komt, ligt er werk genoeg. Maar hoe lang gaat dat nog duren? En hoe houdt de bouw zich in de tussentijd?

Visie op de bouw

De stikstofcrisis en de PFAS-crisis hebben er bij de bouw stevig ingehakt. Een groot aantal projecten in de utiliteits- en woningbouw is stilgelegd. De PFAS-norm is weliswaar bijgesteld, maar het blijft onduidelijk of dit voldoende zal zijn. "Wat betreft stikstof is het nog maar de vraag of er op korte termijn een werkbare oplossing komt", stelt Helen Visser, Programmamanager Duurzaamheid van Bouwend Nederland. "Ondertussen staat de liquiditeit van bouwers onder druk. Veel bedrijven hebben nog maar weinig ruimte om te investeren en snijden in het personeelsbestand. Er staan op dit moment maar liefst 32.000 banen op de tocht. Tegelijkertijd heeft de bouw veel extra mankracht nodig als de energietransitie grootschalig op gang komt. Dus het wringt aan alle kanten in de branche en er is veel onzekerheid."

Erik van Engelen, algemeen directeur van Techniek Nederland, herkent deze problematiek. "Het is van de zotte dat de sector die zorgt voor minder CO₂-uitstoot en zelf nauwelijks verantwoordelijk is

voor uitstoot, mede de dupe lijkt te worden van het stikstofdebat. Wij hebben echter goede hoop dat er een reële oplossing wordt gevonden." Van Engelen ziet de toekomst voor de installatiebranche dan ook zonnig in. "Het aandeel van technische installaties in de totale bouwsom neemt toe en daarmee schuift de installatiebranche op in de keten. Voorheen kwamen we pas aan bod in de uitvoeringsfase, nu al in de ontwerpfase. Als je wilt verduurzamen, kun je niet om de technische installatiebranche heen. Dit heeft bovendien een aanzuigen-

Erik van Engelen:
Het aandeel van technische installaties in de totale bouwsom neemt toe en daarmee schuift de installatiebranche op in de keten.

de werking op vooral jongeren die in de branche willen werken. Per saldo komen we echter nog veel mensen tekort. Dit kan voor vertraging zorgen. We zetten daarom vol in op de instroom van jonge technici en de duurzame inzetbaarheid van medewerkers."

Verduurzaming als aanjager

De kansen voor de komende jaren liggen volgens Van Engelen vooral besloten in het Klimaatakkoord, waaraan Techniek Nederland een belangrijke bijdrage heeft geleverd. Het doel: de uitstoot van CO₂ moet in 2030 met bijna de helft (49%) zijn gereduceerd. Dit betekent dat de eerste anderhalf miljoen bestaande woningen in 2030 moeten zijn verduurzaamd. In 2050 moeten acht miljoen gebouwen en woningen van het aardgas af. "Dit is een enorme aanjager voor de installatiebranche. Op de kortere termijn speelt daarnaast de Informatieplicht Energiebesparing. Bedrijven moeten energiebesparende maatregelen nemen die ze binnen vijf jaar kunnen terugverdienen. Voorbeelden zijn ledverlichting of energiezuinige verwarming, ventilatie of koeling.

Bij circa twee derde van de bedrijfsgebouwen moet dit nog gebeuren. Maar ook de elektrificatie van het personenvervoer levert veel werk op, in de vorm van de infrastructuur van laadpalen."

"De ambities op het gebied van verduurzaming zijn groot en dat vinden we goed", reageert Visser. Ze plaatst wel een paar kanttekeningen. Zo zou de overheid als belangrijkste opdrachtgever in de sector zelf het goede voorbeeld moeten geven. "In bijna driekwart van de publieke aanbestedingen speelt duurzaamheid bijvoorbeeld nog geen rol in de gunning. Dat is

Erik van Engelen:
In 2050 moeten acht miljoen gebouwen en woningen van het aardgas af. Dit is een enorme aanjager voor de installatiebranche.

schokkend en het stimuleert bedrijven niet om verder te innoveren." Vanaf 1 juli 2020 gelden daarnaast de eisen voor bijna energieneutrale gebouwen (BENG) voor nieuwbouw. BENG heeft grote gevolgen voor de bedrijfsvoering in de bouw. "Een groot probleem hierbij is dat de overheid de software waarmee bedrijven de modelwoningen kunnen doorrekenen nog niet klaar heeft. De branche moet dus wel al aan de slag om op tijd aan de eisen te kunnen voldoen, maar kan nog niet beschikken over de noodzakelijke uitgeteste software. Dit zorgt opnieuw voor extra druk."

Klimaatadaptatie
Vanaf 2020 moet klimaatbestendigheid een standaardonderdeel

zijn van elk project in de gebouwde omgeving. Er zijn veel maatregelen mogelijk, zegt Visser, maar die worden nu nog beperkt toegepast. "Opdrachtgevers zijn zich er nog niet voldoende van bewust en dus komt klimaatadaptatie nog maar beperkt terug in bouwopdrachten. Daarnaast kijkt men vaak alleen naar initiële investeringskosten. Je moet soms meer investeren om een pand duurzaam te laten zijn, maar over de hele levensduur bezien ben je dan per saldo goedkoper uit. De bouw biedt hier legio kansen voor. Ik hoop dat deze snel beter worden benut en dat ook opdrachtgevers om de transitie gaan vragen."

Om verduurzaming echt op gang te trekken en efficiënter en kosteneffectiever te gaan werken, moet je niet straat voor straat of woning voor woning verduurzamen. "Dit moet slimmer", vervolgt Visser. "In dit kader loopt al een aantal initiatieven, bijvoorbeeld bij corporaties. Zij onderzoeken hoe ze hun vraag kunnen bundelen om grotere aantallen te kunnen aanbesteden, zodat ook de bouw zich hierop kan organiseren. Het is de vraag of dit soort trajecten in 2020 eindelijk echt gaat lopen, want er zijn nog veel hick-ups die uitvoering in de weg staan. Dit zien we helaas ook bij gemeenten. Zij moeten eind 2021 heider hebben wanneer welke wijken van het aardgas afgaan en wat dan de alternatieven zijn, maar veel gemeenten hebben aangegeven dat ze de mensen

Helen Visser:
In bijna driekwart van de publieke aanbestedingen speelt duurzaamheid nog geen rol in de gunning. Dat is schokkend.

en middelen niet hebben om dit op tijd op te pakken. Dit zorgt dan weer voor een afwachtende houding bij corporaties en particulieren. Er zijn dus wel volop ideeën en er wordt veelvuldig overlegd, maar concreet gebeurt er nog te weinig."

Nieuwe verdienmodellen

Van Engelen ziet in de installatiebranche wel al concrete verschuivingen die mogelijkheden bieden. De ontwikkeling van alleen het product, bijvoorbeeld de verwarming, naar het dienstenconcept: de installateur is verantwoordelijk voor alles wat te maken heeft met verwarming binnen een bedrijf of woning, inclusief de energiezuinigheid. "De ontwikkeling naar diensten betekent voor onze branche een omschakeling. Het vergt ook andere competenties. We hebben hierdoor steeds meer behoefte aan medewerkers die verstand hebben van duurzame technieken en aan mensen die meer projectmatig en in multidisciplinaire teams kunnen werken."

De uitdagende arbeidsmarkt blijft volgens Van Engelen een belangrijk punt voor de toekomst, zowel kwalitatief als kwantitatief. "We hebben veel mensen nodig om al het werk gedaan te krijgen, zeker als de vraag naar verduurzaming echt goed op gang komt. Daarbij is ook de instroom van mensen uit andere branches van belang, net als mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en statushouders. De installatiebranche kan voor tal van maatschappelijke uitdagingen – verduurzaming, het betaalbaar houden van de zorg, de bereikbaarheid van steden – oplossingen bieden. Die kansen liggen er, maar dan hebben we wel iedereen nodig." ●

Verwachtingen, gezondheid en investeringen

Financiële verwachtingen komende 12 maanden

Ondanks problemen rond de stikstofregeling en de PFAS-wet zien bouwondernemers de toekomst positief in. Voor 2020 verwachten zij een omzetgroei van 15,6%, tegenover 14,8% een jaar geleden. De winstgroei zal waarschijnlijk nog sterker zijn: 18%, versus ruim 7% een jaar eerder. Daarmee ligt de prognose duidelijk boven die voor het mkb als geheel (13,1%). De inkoopwaarde neemt sterker toe dan in 2019: +5,1%, tegenover bijna 2%. De personeelskosten zullen naar verwachting min of meer in lijn met het mkb-gemiddelde toenemen (+5,1%, versus 5,4% voor het mkb). Dat is een minder sterke stijging dan een jaar geleden (7,7%). De bereidheid om te investeren, blijft in de bouw opnieuw enigszins achter bij het mkb-cijfer en we zien ook dat de behoefte aan externe financiering afneemt.

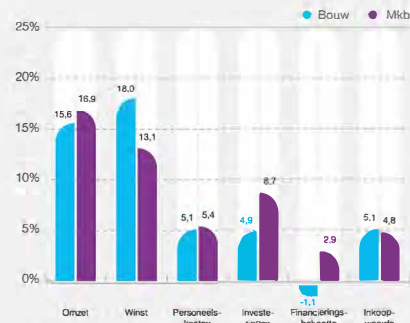
Top 3: kansen in de bouw

Hoewel de vooruitzichten voor de economische groei magender zijn, brengt de energietransitie voor bepaalde segmenten van de bouwsector (bijvoorbeeld installateurs) heel wat werk met zich mee. De economische ontwikkelingen worden dan ook nog steeds als belangrijke kans voor het komende jaar gezien. Daarbij is een aanzienlijke stijging van de productiviteit nodig en die zal vooral moeten komen uit efficiency. Bouwondernemers noemen efficiënter werken dan ook als grootste kans voor 2020.

Top 3: bedreigingen in de bouw

Net als vorig jaar is het nijpende tekort aan vakmensen met afstand de belangrijkste bedreiging voor de bouw

FINANCIËLE VERWACHTINGEN KOMENDE 12 MAANDEN

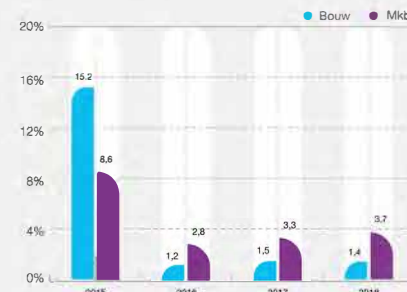

(genoemd door 70% van de ondernemers). Volgens het CBS is de vacaturegraad (het aantal vacatures per duizend banen) in de bouw in vergelijking met andere sectoren nog steeds erg hoog, al is er in het derde kwartaal van 2019 wel een daling in het aantal vacatures ingezet. Een tweede grote bedreiging is de overheid. Er is nog veel onzeker rond de stikstofproblematiek en de effecten daarvan voor vergunningen en lopende bouwprojecten (zie ook 'Visie op de bouw').

Percentage kredietwaardige ondernemingen in de bouw (2014-2018)

De financiële positie van bouwbedrijven is in het afgelopen jaar duidelijk verbeterd. Uit de analyse van SRA-BiZ blijkt dat het percentage ondernemingen dat aan de financiële verplichtingen kan voldoen, is gestegen van 80,3 in 2017 naar 84% in 2018.

INVESTERINGSSALDO ALS % VAN DE OMZET (2015-2018)

Hiermee doet de branche het beter dan het mkb-gemiddelde, dat verbeterde van 80,1% naar 81,7%.

Investeringsaldo als percentage van de omzet (2015-2018)

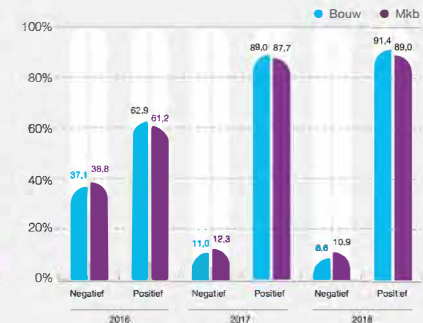
Ten opzichte van de omzet stabiliseerde het investeringsaldo in de bouw in 2018 op 1,4% (1,5% in 2017). Het mkb-cijfer bedroeg 3,7%.

De investeringen groeien in 2020 naar verwachting met bijna 5%. Dit is een sterkere groei dan in de voorgaande jaren (4,3% in 2019 en 4,7% in 2018). Hiermee blijft de branche wel achter bij het mkb-gemiddelde van 8,7%.

Desinvesterings- en investeringsaldo bouw (2016-2018)

Het investeringsaldo (de investeringen in vaste activa minus het desinvesteringenvolume) is in 2018 opnieuw verbeterd. Ruim negen van de tien bouwondernemers hebben een positief investeringsaldo (91,4%) en dat is een hoger percentage dan het mkb-gemiddelde (89%).

DESINVESTERINGS- EN INVESTERINGSSALDO (2016-2018)

KREDIETWAARDIGHEID percentage kredietwaardige ondernemingen (PD-rating < 1% in de bouw (2014-2018))

TOP 3: KANSEN IN DE BOUW

TOP 3: BEDREIGINGEN IN DE BOUW

Kpi's bouw

Het aantal gewerkte uren (87,5%) en de omzet per fte (77,5%) zijn voor bouwbedrijven met afstand de belangrijkste kritische succesfactoren. Met 67,5% is ook ingehuurd personeel als percentage van de omzet belangrijke stuurinformatie; de rol hiervan is iets groter dan een jaar geleden.

KPI'S BOUW

